

CIVILNO-VOJNI ODNOSI U REPUBLICI HRVATSKOJ – STAJALIŠTA JAVNOSTI

Tomislav Smerić, Gabrijela Sabol, Anka Mišetić *

UDK: 355.1:323.2(497.5)
355.1:316(497.5)
32.019.51:323.2(497.5)
32.019.51:355.1(497.5)

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 8.IX.2010.

Prihvaćeno: 12.X.2010.

Sažetak

U radu se iznose i analiziraju rezultati anketnog istraživanja stajališta hrvatske javnosti (N = 3.420) o obilježjima civilno-vojnih odnosa u Republici Hrvatskoj, provedenog 2008. godine. Razmatranje ovog problemskog sklopa obuhvatilo je utvrđivanje mišljenja javnosti o (1) stabilnosti i karakteru civilno-vojnih odnosa u Republici Hrvatskoj, o (2) ulozi i djelovanju pojedinih aktera na području ostvarivanja civilnog nadzora oružanih snaga te o (3) odstupanjima od poželjnog modela civilno-vojnih odnosa. Dobiveni rezultati pokazuju da u hrvatskoj javnosti prevladava predodžba o razmjernoj stabilnosti civilno-vojnih odnosa u Republici Hrvatskoj te uglavnom zadovoljavajućem stupnju ostvarenosti formalnoga civilnog nadzora oružanih snaga. No, istodobno u javnosti postoji i razmjerno raširena predodžba o različitim oblicima odstupanja od poželjnog modela civilno-vojnih odnosa te nedostatnoj uključenosti institucija civilnoga društva u nadzor oružanih snaga. Opća procjena stabilnosti i karaktera civilno-vojnih odnosa u Republici Hrvatskoj časnika OS RH uvelike je podudarna s utvrđenim stavovima građana, no časničke procjene djelovanja pojedinih aktera civilnog nadzora te nekih aspekata odstupanja od poželjnog modela civilno-vojnih odnosa razlikuju se od prosudbi javnosti. U cjelini, rezultati istraživanja ukazuju na postojanje očekivanja u javnosti vezanih uz nastavak izgradnje civilno-vojnih odnosa u Republici Hrvatskoj te potrebu ulaganja dodatnih napora u razvoj civilno-vojnih odnosa primjerenih demokratskom političkom kontekstu.

Ključne riječi: civilno-vojni odnosi, javnost, Republika Hrvatska, časnici OS RH

UVOD

Istraživači promjena na području civilno-vojnih odnosa u postsocijalističkim “novim demokracijama”, neka su njihova obilježja prepoznali kao “univerzalna”, usprkos nepostojanju pouzdanijeg teorijskog zajedničkog referentnog okvira prosuđivanja.

* Dr. sc. Tomislav Smerić (tomislav.smeric@pilar.hr) je viši znanstveni suradnik, mr. sc. Gabrijela Sabol (gabrijela.sabol@pilar.hr) asistentica, a dr. sc. Anka Mišetić (anka.miseti@pilar.hr) viša znanstvena suradnica na Institutu društvenih znanosti Ivo Pilar u Zagrebu.

Ključnom se promjenom smatra dekomponiranje simbiotičke povezanosti vojnih elita i vladajućih monopolističkih komunističkih stranaka (Bebler, 1994.; Pick i sur., 1997.; Nelson, 1998.; Jones i Mychajlyszyn, 2002.:383) – veze koja je presudno determinirala karakter vojnog profesionalizma, kao i model civilnog nadzora oružanih snaga u “starim” porecima. S jedne je strane važnost uloge vojnih časnika u komunističkim strankama počivala na okolnosti da je vojska predstavljala jedinu instituciju s potencijalom za ugrožavanje njihova monopolističkog položaja te da su vojne, a ne “tržišne”, narudžbe predstavljale glavni poticaj ekonomskom rastu. S druge strane, karakter vojnog profesionalizma profiliran je svjesnim žrtvovanjem maksimalne vojne učinkovitosti u korist političke pouzdanosti – osiguravanjem civilnog nadzora kroz integriranje časnika u civilnu (stranačku) političku strukturu (Nelson, 2002.:432). Niz promjena na području civilno-vojnih odnosa izazvanih uvođenjem kompetitivnih demokratskih političkih sustava¹ za posljedicu su, uz ostalo, imale “relativnu političku neutralizaciju” vojske te porast ideologijskog pluralizma u oružanim snagama (Bebler, 1994.).

No, prekidanje izravnih veza s političkim strankama i raspuštanje internih političkih tijela nisu istodobno značili i potpunu “depolitizaciju” vojnih struktura. S jedne strane, poticaj uključivanju časnika u politiku predstavljaju uvjeti nejasno određenih nadležnosti na području obrambenog upravljanja i nadzora oružanih snaga, oko kojih se nadmeću suparničke civilne političke grupacije, što za posljedicu ima i stranačku penetraciju u strukture oružanih snaga/ministarstava obrane. Spomenuto prati i

¹ Zajednička obilježja tih promjena u zemljama Srednje i Jugoistočne Europe po Bebleru (1994.) čine: prekidanje veza između komunističke stranke (KS) i oružanih snaga; raspuštanje glavnih političkih odjela i korespondentnih tijela (u vojsci); radikalnu izmjenu ili ukidanje odgovornosti (dužnosti) vojnih političkih časnika; raspuštanje organizacija, komiteta i „ćelija“ KS u vojsci te uklanjanje profesionalnih stranačkih djelatnika iz oružanih snaga; ukidanje stranačkog rada kao dijela službenih aktivnosti vojske (troškove snose porezni obveznici); uklanjanje vojne korporativne reprezentacije u tijelima KS; presijecanje veza između političkih (stranačkih) vojnih dužnosnika, dužnosnika vojne sigurnosti, vojnog tužiteljstva i vojnog sudstva; uspostava obnovljenih sustava vojne edukacije, programa vojnih škola i akademija te raspuštanje vojnih (stranačkih) političkih škola; ukidanje monopola i drugih privilegija KS unutar vojske; dopuštanje svim legalnim političkim strankama i asocijacijama da ravnopravno regrutiraju članstvo u vojsci (ili uvođenje zabrane članstva u bilo kojoj političkoj stranci za profesionalne pripadnike vojske); potpuno zabranjivanje stranačkog članstva za neke kategorije vojnih profesionalaca (časnicima u personalnom, sigurnosnom i vojnom pravosudnom sektoru itd.) radi sprečavanja stranačkog favoritizma unutar vojske; napuštanje uporabe opće vojne službe za svrhe stranačke regrutacije te prestanak indoktrinacije vojnog osoblja na temelju stranačke ideologije; napuštanje i zabrana diskriminacije zasnovane na političko-ideološkim temeljima (usmjerene protiv religioznih i ne-komunista) unutar oružanih snaga te promjena kriterija za prijam u vojne škole, zapošljavanje i promaknuća u vojsci; uspostava jasnih pravila isključivanja oružanih snaga kao institucije iz političkog natjecanja za moć; zabrana posebnih odnosa između vojske i bilo koje političke grupacije; jasna subordinacija vojske učinkovitom parlamentarnom nadzoru; redefiniranje razumijevanja vojnog profesionalizma i dopuštanje političkih aktivnosti profesionalnih vojnika samo kao privatnih aktivnosti stvari (u vremenu izvan dužnosti i izvan vojnih prostora); te imenovanje civilnih političara na položaje ministara obrane.

djelomična "remilitarizacija" ministarstava obrane zbog "naslijeđenog" nepostojanja civilnih obrambenih eksperata (npr. raširena pojava postavljanja umirovljenih generala na "civilne" položaje ministara obrane). S druge strane, pogoršavanje socijalnih (životnih) i radnih uvjeta postaje drugim izvorom politizacije profesionalnih časnika. Smanjivanje brojčanog formata oružanih snaga te znatno niže razine društvenih izdvajanja za oružane snage za mnoge časnike znače i gubitak često društveno privilegiranih vojnih položaja. Niska razina transferabilnosti vještina u civilni sektor, u uvjetima narasle kompetitivnosti tržišta rada, rezultira profesionalnom i egzistencijalnom neizvjesnošću (nerijetko i generacijskom polariziranošću časničkih zborova), te politizacijom kao modelom zaštite ugroženih korporativno-profesionalnih interesa (Sarvas, 1999.). No, usprkos tome, miješanje vojnih časnika "u civilnu politiku, osim po zapovjedi političara na vlasti" (Jones i Mychajlyszyn, 2002.:379), gotovo u potpunosti izostaje.

Glavno obilježje transformacije modela nadzora oružanih snaga u postsocijalističkim zemljama čini napuštanje mehanizama "civilnog" jednostranačkog onima "demokratskog nadzora". Pritom koncept demokratskog nadzora implicira provedbu reformi koje svojim dosegom nadilaze osiguravanje formalne subordinacije vojske političkom nadzoru demokratski izabranih civilnih vlasti te smjeraju dalekosežnim promjenama sustava civilno-vojnih odnosa. Javnost u modernim demokratskim društvima prerasta u aktera iznimne važnosti pri formuliranju nacionalnih vojno-sigurnosnih politika, čija je uloga dodatno osnažena u kontekstu novih izazova koje donosi izmijenjeni posthladnoratovski geopolitički i sigurnosni ambijent. Raspoloženje javnosti postaje jednom od ključnih strategijskih varijabli, definirajući granice prihvatljivosti kojima demokratski legitimirane političke elite i institucije moraju prilagoditi diskrecijski prostor i način vlastitog djelovanja (vidi Young i Jesser, 1997.:291). Pritom na umu treba imati činjenicu da se složeni odnos „društvo – oružane snage“ ne iscrpljuje tek institucionaliziranim formalnim odnosima civilnih političkih i vojnih institucija već taj odnos čini zamršena i dinamična interakcijska mreža vojnog i civilnih društvenih sektora, pri čemu javnost ima važnu ulogu adresata/političke arene demokratske legitimacije oružanih snaga.

Neki od spomenutih fenomena/procesa obilježili su dijelom i razvoj obilježja civilno-vojnih odnosa u Republici Hrvatskoj tijekom posljednjih dvaju desetljeća, usprkos znatnim povijesnim i geopolitičkim specifičnostima hrvatskoga društvenog konteksta. Niz promjena u poratnom razdoblju bitno mijenja društveni status i institucionalna obilježja vojnih struktura, pa time utječe i na oblikovanje referentnih javnih predodžbi. Poratna opća društvena demilitarizacija, uključivanje zemlje u sustave kolektivne sigurnosti/političko-vojne integracije (ulazak u NATO), promjena modela vojne participacije državljana (profesionalizacija i suspendiranje obveznog služenja vojnog roka) te znatne transformacije vojnog organizacijskog i operativnog formata (smanjivanje brojčanog sastava, proširenje spektra misija oružanih snaga...), zasigurno su neki od ključnih čimbenika koji utječu i na promjene na planu civilno-vojnih odnosa (proces izgradnje demokratskog modela civilnog nadzora oružanih snaga) te pridonose oblikovanju stajališta javnosti u odnosu na ovu temu.

PROVEDBA ISTRAŽIVANJA, METODA, UZORAK I OBRADA REZULTATA

U ovome se radu iznose i analiziraju rezultati istraživanja stajališta hrvatske javnosti o obilježjima civilno-vojnih odnosa u Republici Hrvatskoj, provedenog 2008. godine u sklopu ostvarivanja projekta „Hrvatska vojska – hrvatsko društvo“.²

Istraživanje stajališta hrvatske javnosti provedeno je na nacionalnom reprezentativnom uzorku građana Republike Hrvatske terenskom usmenom anketom u razdoblju od 22. veljače do 9. ožujka 2008. godine. Probabilistički izabrani, višestapno stratificirani uzorak činilo je 3.420 odraslih stanovnika Republike Hrvatske.³

Prikupljeni podaci na osnovnoj su razini obrađeni deskriptivno, a podrobija analiza provedena je usporedbom stavova o istraživanom problemskom sklopu različitih podskupina ispitanika (uporabom hi-kvadrat testa) - u uzorku *javnosti* s obzirom na obilježja: spol, dob, stupanj naobrazbe, visinu mjesečnog prihoda po članu kućanstva (socioekonomski status), političku (ideologijsku) orijentaciju, braniteljski status te stupanj urbaniziranosti mjesta.⁴ Analiza latentne strukture procjena obilježja civilno-vojnih odnosa hrvatske javnosti provedena je faktorskom analizom.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Analiza naznačenog problemskog sklopa obuhvatila je utvrđivanje mišljenja javnosti o: 1. stabilnosti i karakteru civilno-vojnih odnosa u Republici Hrvatskoj (tj. učinkovitosti civilnog nadzora oružanih snaga), 2. ulozi i djelovanju pojedinih aktera na području ostvarivanja civilnog nadzora oružanih snaga (od nadležnih političkih institucija i tijela do institucija civilnoga društva – nevladinih udruga, medija itd.) te 3. odstupanjima od poželjnog modela civilno-vojnih odnosa - stupnju političke

² Naručitelj projekta bilo je Ministarstvo obrane Republike Hrvatske (MORH) - Institut za istraživanje i razvoj obrambenih sustava (IROS), a projekt je realizirao Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.

³ Istraživanje je provedeno na probabilistički izabranom, višestapno stratificiranom uzorku punoljetnog stanovništva Hrvatske. Teritorijalni plan uzorka temeljen je na administrativnoj podjeli na županije te podjeli na razmjerno homogene regije, izdvojene faktorskom i klaster analizom više od 30 relevantnih demografskih pokazatelja iz popisa stanovništva. Izbor jedinica (naselja) unutar regija i županija proveden je metodom slučajnog izbora bez povrata, pri čemu je svaka jedinica imala vjerojatnost izbora proporcionalnu broju stanovnika s kojim sudjeluje u nadređenoj stratifikacijskoj jedinici uzorka. Adrese kućanstava u kojima je provedeno anketiranje izabrane su sistematski s popisa adresa na pojedinoj lokaciji, a izbor ispitanika unutar kućanstava izvršen je metodom Trolahla i Cartera. Realizirani je uzorak obuhvatio ispitanike iz 135 naselja, odnosno 221 različite lokacije. Mogući nepovoljni učinci autoselekcije ispitanika, nastali u slučajevima odbijanja ankete, korigirani su odgovarajućim postupkom ponderiranja rezultata.

⁴ U tekstu se navode samo statistički značajne razlike procjena različitih podskupina ispitanika na razini $p \leq .001$. Prije provođenja testiranja značajnosti razlika provedena su odgovarajuća sažimanja originalnih kategorija odgovora, pri čemu su izostavljeni odgovori onih sudionika koji na pojedino pitanje nisu odgovorili, ili su odgovorili s *ne znam, ne mogu procijeniti*.

neutralnosti/politiziranosti oružanih snaga (participacije u stranačkom političkom životu) i stupnju neovlaštenog civilnog političkog interveniranja u autonomnoj vojnoj funkcionalnoj domeni. Napominjemo da je građanima na procjenu ponuđeno ukupno trinaest tvrdnji vezanih uz spomenute (tematske) aspekte civilno-vojnih odnosa te da dobivene rezultate radi preglednosti iznosimo sukcesivno. Provedena je i analiza latentne strukture svih iznesenih procjena, a stajališta građana uspoređena su i sa stajalištima časnika Oružanih snaga Republike Hrvatske (OS RH).

1. Procjene opće stabilnosti i karaktera civilno-vojnih odnosa u Republici Hrvatskoj

Opća procjena stabilnosti i karaktera civilno-vojnih odnosa u Republici Hrvatskoj (tablica 1) pokazuje da većina građana drži da su odnosi između civilnih i vojnih vlasti zadovoljavajući (67,5%, $M = 2,97$)⁵ te da su oružane snage jedan od jamaca očuvanja demokratskog političkog poretka (65,3% $M = 2,92$). Sukobljavanja civilnih i vojnih vlasti većina ispitanika ne drži učestalijim i ozbiljnijim u odnosu na druge demokratske zemlje (51,5%, $M = 2,08$), a stanje u oružanim snagama ne doživljava se kao prijeteće za demokratski politički poredak (57,4%, $M = 1,99$).

Tablica 1. Procjene opće stabilnosti i karaktera civilno-vojnih odnosa u Republici Hrvatskoj (%)

Molimo Vas navedite koliko se slažete ili ne slažete s pojedinom od ponuđenih tvrdnji.					
	Uopće se ne slažem	Uglavnom se ne slažem	Uglavnom se slažem	Potpuno se slažem	Ne mogu procijeniti
1. Oružane snage su jedan od jamaca očuvanja demokratskog političkog poretka u Hrvatskoj.	10,4	13,5	38,5	26,8	10,3
2. Odnosi između civilnih i vojnih vlasti u Hrvatskoj zadovoljavajući su.	3,5	13,7	49,1	18,4	14,6
3. Sadašnje stanje u oružanim snagama predstavlja prijetnju demokratskom političkom poretku u zemlji.	28,0	29,4	16,2	5,5	20,0
4. Sukobljavanje pojedinih predstavnika civilnih i vojnih vlasti u Hrvatskoj učestalije je i ozbiljnije nego u drugim demokratskim zemljama.	23,8	27,7	18,7	5,5	23,6

⁵ Prosječne vrijednosti procjena tvrdnji na ljestvici od 1, „uopće se ne slažem“, do 4, „u potpunosti se slažem“.

S tvrdnjom 1, „Oružane snage su jedan od jamaca očuvanja demokratskog političkog poretka u Hrvatskoj“, u nešto većoj se mjeri slažu žene u odnosu na muškarce (75,2% u odnosu na 71,2%), ispitanici stariji od 50 godina u odnosu na one u dobi od 31 do 50 godina (76,9% u odnosu na 69,6%), ispitanici nižeg stupnja obrazovanja u odnosu na više/visokoobrazovane (78,3% u odnosu na 66,6%), ispitanici nižeg socioekonomskog statusa u odnosu na one višeg (78% u odnosu na 67,8%), ispitanici koji svoju političku orijentaciju opisuju kao „desnu“ u odnosu na „lijevo“ orijentirane (83,9% u odnosu na 66,8%) te ispitanici iz naselja nižeg stupnja urbaniziranosti u odnosu na one iz više urbaniziranih naselja (78,9% u odnosu na 70,7%). Nešto izraženije neslaganje u odnosu na tvrdnju iskazuju ispitanici sa statusom branitelja u odnosu na ispitanike koji nemaju taj status (15,3% u odnosu na 11,1%).

Naglašeniji stupanj slaganja s tvrdnjom 2, „Odnosi između civilnih i vojnih vlasti u Hrvatskoj zadovoljavaju su“, iskazuju ispitanici stariji od 50 godina u odnosu na one mlađe od 30 godina (24% u odnosu na 17,3%), ispitanici nižeg stupnja obrazovanja u odnosu na srednje obrazovane (25,9% u odnosu na 18,9%) te ispitanici nižeg socioekonomskog statusa u odnosu na one višeg (24,6% u odnosu na 17,2%). Nešto veću sklonost prihvaćanju tvrdnje iskazuju ispitanici koji svoju političku orijentaciju opisuju kao „desnu“ u odnosu na „lijevo“ orijentirane (87,1% u odnosu na 73,5%) te ispitanici iz naselja nižeg stupnja urbaniziranosti u odnosu na one iz više urbaniziranih naselja (83,5% u odnosu na 77,8%).

Izraženije neslaganje s tvrdnjom 3, „Sadašnje stanje u oružanim snagama predstavlja prijetnju demokratskom političkom poretku u zemlji“, iskazuju muškarci u odnosu na žene (39,4% u odnosu na 31,3%), ispitanici višeg/visokog stupnja obrazovanja u odnosu na ispitanike niže naobrazbe (43,6% u odnosu na 31,9%), ispitanici višeg socioekonomskog statusa u odnosu na one nižeg (47,9% u odnosu na 33,7%), ispitanici sa statusom branitelja u odnosu na ispitanike koji nemaju taj status (44,9% u odnosu na 33,8%) te ispitanici iz naselja višeg stupnja urbaniziranosti u odnosu na one iz manje urbaniziranih naselja (37,8% u odnosu na 30,1%).

Izraženije neslaganje s tvrdnjom 4, „Sukobljavanje pojedinih predstavnika civilnih i vojnih vlasti u Hrvatskoj učestalije je i ozbiljnije nego u drugim demokratskim zemljama“, iskazuju ispitanici višeg/visokog stupnja obrazovanja u odnosu na ispitanike niže naobrazbe (39,8% u odnosu na 27%), ispitanici višeg socioekonomskog statusa u odnosu na one nižeg (42,7% u odnosu na 29,5%) te ispitanici iz naselja višeg stupnja urbaniziranosti u odnosu na one iz manje urbaniziranih naselja (34,2% u odnosu na 25,4%).

2. Procjene uloge i djelovanja pojedinih aktera na području ostvarivanja civilnog nadzora oružanih snaga

Kada je riječ o procjenama uloge i djelovanja pojedinih aktera na području ostvarivanja civilnog nadzora oružanih snaga (tablica 2), dobiveni rezultati pokazuju da većina građana smatra ostvarenu razinu civilnog nadzora oružanih snaga od nadležnih političkih institucija i tijela zadovoljavajućom (60,6%, $M = 2,88$), iako

su procjene razine educiranosti političkih dužnosnika podijeljene (40,9% ispitanika smatra ih nedostavno obrazovanima za odlučivanje o obrambenim i vojnim pitanjima, u odnosu na 40,3% ispitanika koji misle suprotno, $M = 2,43$). Istodobno, stupanj uključenosti institucija civilnoga društva u nadzor oružanih snaga od većine je građana ocijenjen nedovoljnim (55,7%, $M = 2,85$).

Tablica 2. Procjene uloge i djelovanja pojedinih aktera na području ostvarivanja civilnog nadzora oružanih snaga (%)

	Uopće se ne slažem	Uglavnom se ne slažem	Uglavnom se slažem	Potpuno se slažem	Ne mogu procijeniti
5. Stupanj civilnog nadzora oružanih snaga - od predsjednika države, Vlade i Sabora - u Hrvatskoj je na zadovoljavajućoj razini.	4,6	15,8	45,4	15,2	18,5
6. Hrvatski građani nisu dovoljno uključeni u nadzor oružanih snaga putem institucija civilnoga društva (nevladinih udruga, medija i sl.).	5,7	17,9	38,2	17,5	20,1
7. Hrvatski politički dužnosnici dostatno su obrazovani za odlučivanje o obrambenim i vojnim pitanjima.	15,6	25,3	30,1	10,2	17,8

Naglašenije neslaganje s tvrdnjom 5, „Stupanj civilnog nadzora oružanih snaga - od predsjednika države, Vlade i Sabora - u Hrvatskoj je na zadovoljavajućoj razini“, iskazuju ispitanici od 31 do 50 godina u odnosu na ispitanike mlađe od 30 godina (20,5% u odnosu na 12,3%). Nešto naglašenije slaganje s tvrdnjom iskazuju ispitanici nižeg stupnja obrazovanja u odnosu na srednje obrazovane (79,1% u odnosu na 72,6%) te ispitanici koji svoju političku orijentaciju opisuju kao „desnu“ u odnosu na „lijevo“ orijentirane (82,8% u odnosu na 72,8%). Izraženiji stupanj slaganja s tvrdnjom iskazuju i ispitanici sa statusom branitelja u odnosu na ispitanike koji nemaju taj status (27,3% u odnosu na 17,5%).

Izraženiji stupanj slaganja s tvrdnjom 6, „Hrvatski građani nisu dovoljno uključeni u nadzor oružanih snaga putem institucija civilnoga društva (nevladinih udruga, medija i sl.)“, iskazuju ispitanici mlađi od 30 godina u odnosu na ispitanike od 31 do 50 godina (25,2% u odnosu na 18,7%) te ispitanici koji svoju političku orijentaciju opisuju kao „lijevu“ u odnosu na „centristički“ orijentirane (29,7% u odnosu na 20,1%). Nešto veću mjeru neslaganja s tvrdnjom iskazuju ispitanici sa statusom branitelja u odnosu na ispitanike koji nemaju taj status (35,4% u odnosu na 28,7%)

te ispitanici iz naselja nižeg stupnja urbaniziranosti u odnosu na one iz više urbaniziranih naselja (33,5% u odnosu na 28%).⁶

Izraženijem stupnju neslaganja s tvrdnjom 7, „Hrvatski politički dužnosnici dostatno su obrazovani za odlučivanje o obrambenim i vojnim pitanjima“, skloniji su muškarci u odnosu na žene (21,9% u odnosu na 16,6%), ispitanici u dobi od 31 do 50 godina u odnosu na ispitanike starije od 50 godina (23,8% u odnosu na 15,5%), ispitanici višeg/visokog stupnja obrazovanja u odnosu na ispitanike niže naobrazbe (25,4% u odnosu na 12,6%), ispitanici višeg socioekonomskog statusa u odnosu na one nižeg (29,2% u odnosu na 15,5%), ispitanici koji svoju političku orijentaciju opisuju kao „lijevu“ u odnosu na „desno“ orijentirane (24,1% u odnosu na 11,9%) te ispitanici sa statusom branitelja u odnosu na ispitanike koji nemaju taj status (24,3% u odnosu na 18,4%). Neslaganju s tvrdnjom nešto su skloniji ispitanici iz naselja višeg stupnja urbaniziranosti u odnosu na one iz manje urbaniziranih naselja (54,8% u odnosu na 40,5%).

3. Procjene odstupanja od poželjnog modela civilno-vojnih odnosa

Procjene odstupanja od poželjnog modela/stanja civilno-vojnih odnosa (tablica 3) pokazuju da znatan dio građana drži oružane snage u Hrvatskoj politiziranim (53,9%, $M = 2,82$), a političke i stranačke veze smatraju se važnima za uspješnost ostvarivanja vojnih karijera visokih časnika (62,4%, $M = 3,00$). Relativna većina ispitanika ocjenjuje da su nesuglasice u državnom vrhu rezultirale i političkim podjelama u vojsci (43,5%, $M = 2,68$), pri čemu znatna većina građana drži da se političari odveć miješaju u stručna vojna pitanja (60,9%, $M = 3,03$). S druge strane, procjene uključenosti časnika u civilna politička sučeljavanja podijeljene su – 41% ispitanika procjenjuje da su vojni časnici umiješani u takva sučeljavanja, dok se 33,8% ispitanika ne slaže s takvom procjenom ($M = 2,56$). Istodobno, većina ispitanika slaže se s postojećim zakonskim rješenjem koje priječi časnicima kandidiranje na stranačkim izbornim listama (53% ispitanika ne slaže se s rješenjem kojim bi časnicima bilo dopušteno kandidiranje, $M = 2,03$).

⁶ U sklopu realizacije projekta „Hrvatska vojska – hrvatsko društvo“ sredinom 2009. godine provedeno je i istraživanje primjenom metode fokus grupa. Pritom je, u odnosu na temu civilno-vojnih odnosa, utvrđeno da predstavnici mirovnih udruga „stupanj civilnoga nadzora OS RH od strane političkih tijela i institucija civilnoga društva ocjenjuju slabim, gotovo nepostojećim. Drže da bi civilna kontrola intenzivnije trebala biti provođena kroz civilne institucije, a ne vijeća za građanski nadzor (koja trenutno obavljaju tu funkciju), te da bi društvo i javnost na participativan način trebali donositi odluke o vojnom djelovanju koje su od većeg nacionalnog značaja. Ipak, ističu kako je parlamentarna kontrola nezamjenjiva, te kako bi Sabor i druga nadležna politička tijela (predsjednik države, Vlada) trebali mnogo bolje i prodornije djelovati po pitanju nadzora i kontrole rada OS RH. Dodaju i to kako smatraju da u Hrvatskoj vojsci postoji određeno nepovjerenje prema mirovnim udrugama, te je stoga suradnja MORH-a s civilnim udrugama i građanima tek u začetku“ (Ferić, 2010.:12-13). Napominjemo da je za potrebe istraživanja kontaktiran veći broj mirovnih udruga, od kojih su poziv za sudjelovanje prihvatili predstavnici Centra za mirovne studije, Centra za civilne inicijative te Udruge ZaMirNet.

Tablica 3. Procjene odstupanja od poželjnog modela civilno-vojnih odnosa (%)

	Uopće se ne slažem	Uglavnom se ne slažem	Uglavnom se slažem	Potpuno se slažem	Ne mogu proci- jeniti
8. Vojnim časnicima treba zakonom dopustiti mogućnost da se na izborima kandidiraju na listama političkih stranaka.	35,1	17,9	20,6	8,7	16,6
9. Političke i stranačke veze visokih časnika bitno utječu na uspješnost njihove vojne karijere.	5,8	12,7	38,0	24,4	18,4
10. Vojni časnici miješaju se u civilna politička sučeljavanja.	12,0	21,8	28,2	12,8	24,4
11. Nesuglasice u državnom vrhu stvorile su političke podjele između časnika u vojsci.	9,2	17,9	30,1	13,4	28,6
12. Oružane su snage u Hrvatskoj politizirane.	8,0	16,7	35,2	18,7	20,8
13. Političari u Hrvatskoj previše se miješaju u stručna vojna pitanja.	3,9	13,6	36,7	24,2	20,9

Izraženijem neslaganju s tvrdnjom 8, „Vojnim časnicima treba zakonom dopustiti mogućnost da se na izborima kandidiraju na listama političkih stranaka“, skloniji su muškarci u odnosu na žene (48,2% u odnosu na 37,1%), ispitanici u dobi od 31 do 50 godina u odnosu na ispitanike mlađe od 30 godina (48,6% u odnosu na 37,6%), ispitanici višeg/visokog stupnja obrazovanja u odnosu na ispitanike niže naobrazbe (51,8% u odnosu na 35,8%), ispitanici višeg socioekonomskog statusa u odnosu na one nižeg (53,3% u odnosu na 40,4%), ispitanici koji svoju političku orijentaciju opisuju kao „lijevu“ u odnosu na „desno“ orijentirane (50% u odnosu na 32,1%), ispitanici sa statusom branitelja u odnosu na ispitanike koji nemaju taj status (53% u odnosu na 41,1%) te ispitanici iz naselja višeg stupnja urbaniziranosti u odnosu na one iz manje urbaniziranih naselja (45,3% u odnosu na 36,8%).

Izraženijem stupnju slaganja s tvrdnjom 9, „Političke i stranačke veze visokih časnika bitno utječu na uspješnost njihove vojne karijere“, skloniji su ispitanici višeg socioekonomskog statusa u odnosu na one srednjeg (36,2% u odnosu na 28,2%).

Izraženijem stupnju neslaganja s tvrdnjom 10, „Vojni časnici miješaju se u civilna politička sučeljavanja“, skloniji su ispitanici srednjeg socioekonomskog statusa u odnosu na one višeg (17% u odnosu na 11,1%) te ispitanici sa statusom branitelja u odnosu na ispitanike koji nemaju taj status (22,1% u odnosu na 14,9%). Izraženijem

stupnju slaganja s tvrdnjom skloniji su ispitanici koji svoju političku orijentaciju opisuju kao „lijevu“ u odnosu na „desno“ orijentirane (22,2% u odnosu na 15,9%).

Izraženijem stupnju slaganja s tvrdnjom 11, „Nesuglasice u državnom vrhu stvorile su političke podjele između časnika u vojsci“, skloniji su ispitanici u dobi od 31 do 50 godina u odnosu na ispitanike mlađe od 30 godina (22,1% u odnosu na 14,9%). Izraženijem stupnju neslaganja s tvrdnjom skloniji su ispitanici sa statusom branitelja u odnosu na ispitanike koji nemaju taj status (19% u odnosu na 11,9%) te ispitanici iz naselja višeg stupnja urbaniziranosti u odnosu na one iz manje urbaniziranih naselja (14,6% u odnosu na 9,7%).

Neslaganju s tvrdnjom 12, „Oružane su snage u Hrvatskoj politizirane“, u nešto su većoj mjeri skloni muškarci u odnosu na žene (34,3% u odnosu na 28,9%). Izraženijem stupnju neslaganja s tvrdnjom skloniji su ispitanici sa statusom branitelja u odnosu na ispitanike koji nemaju taj status (17,1% u odnosu na 9%). Izraženijem stupnju slaganja s tvrdnjom skloniji su ispitanici višeg socioekonomskog statusa u odnosu na one srednjeg (29,6% u odnosu na 20,9%) te ispitanici koji svoju političku orijentaciju opisuju kao „lijevu“ u odnosu na „desno“ orijentirane (27,2% u odnosu na 19,7%).

Izraženijem stupnju slaganja s tvrdnjom 13, „Političari u Hrvatskoj previše se miješaju u stručna vojna pitanja“, u nešto su većoj mjeri skloni ispitanici u dobi od 31 do 50 godina u odnosu na ispitanike starije od 50 godina (33,6% u odnosu na 28,8%) te ispitanici sa statusom branitelja u odnosu na ispitanike koji nemaju taj status (35,8% u odnosu na 29,7%).

4. Latentna struktura procjena obilježja civilno-vojnih odnosa u Republici Hrvatskoj

Analiza latentne strukture procjena obilježja civilno-vojnih odnosa hrvatske javnosti (u odnosu na svih trinaest ponuđenih tvrdnji) provedena je primjenom metode glavnih komponenti uz varimax rotaciju. U bazičnoj soluciji ekstrahirana su tri faktora (sa svojstvenim vrijednostima većim od 1) koji objašnjavaju 54,8% ukupne varijance (tablica 4).

Tablica 4. Karakteristike bazične solucije

Faktor	svojstvena vrijednost	postotak protumačene varijance
1	3,371	25,931
2	2,303	17,717
3	1,449	11,149
ukupni postotak protumačene varijance 54,8		

Tablica 5. Latentna struktura procjena obilježja civilno-vojnih odnosa (po varimax rotaciji)

Tvrdnje	Faktor 1	Faktor 2	Faktor 3
1. Oružane snage su jedan od jamaca očuvanja demokratskog političkog poretka u Hrvatskoj.			.637
2. Odnosi između civilnih i vojnih vlasti u Hrvatskoj zadovoljavajući su.			.814
3. Sadašnje stanje u oružanim snagama predstavlja prijetnju demokratskom političkom poretku u zemlji.		.774	
4. Sukobljavanje pojedinih predstavnika civilnih i vojnih vlasti u Hrvatskoj učestalije je i ozbiljnije nego u drugim demokratskim zemljama.		.731	
5. Stupanj civilnog nadzora oružanih snaga - od predsjednika države, Vlade i Sabora - u Hrvatskoj je na zadovoljavajućoj razini.			.748
6. Hrvatski građani nisu dovoljno uključeni u nadzor oružanih snaga putem institucija civilnoga društva (nevladinih udruga, medija i sl.).	.346		
7. Hrvatski politički dužnosnici dostatno su obrazovani za odlučivanje o obrambenim i vojnim pitanjima.		.518	
8. Vojnim časnicima treba zakonom dopustiti mogućnost da se na izborima kandidiraju na listama političkih stranaka.		.666	
9. Političke i stranačke veze visokih časnika bitno utječu na uspješnost njihove vojne karijere.	.631		
10. Vojni časnici miješaju se u civilna politička sučeljavanja.	.693		
11. Nesuglasice u državnom vrhu stvorile su političke podjele između časnika u vojsci.	.775		
12. Oružane su snage u Hrvatskoj politizirane.	.798		
13. Političari u Hrvatskoj previše se miješaju u stručna vojna pitanja.	.774		

Prvi faktor - *eksterna politizacija oružanih snaga* - okupio je tvrdnje, uglavnom iz skupa onih o odstupanjima od poželjnog modela civilno-vojnih odnosa (čestice 9-13), kojima se politizacija oružanih snaga (uključujući i miješanje časnika u civilna politička sučeljavanja) povezuje s nesuglasticama u državnom vrhu te s nepoštivanjem ekspertne vojne domene. Drugi faktor - *civilno-vojna sukobljavanja* - ujedinjuje tvrdnje, vezane dominantno uz „negativnu“ opću ocjenu stabilnosti/karaktera civilno-vojnih odnosa u Republici Hrvatskoj (čestice 3 i 4), koje opisuju odstupanja od poželjnog

modela civilno-vojnih odnosa neprimjerena demokratskom političkom poretku. Treći faktor - *stabilnost civilno-vojnih odnosa i zadovoljavajuća razina civilnog nadzora oružanih snaga* - povezuje tvrdnje, vezane uz „pozitivnu“ opću ocjenu stabilnosti/karaktera civilno-vojnih odnosa u Republici Hrvatskoj (čestice 1 i 2) te djelovanje pojedinih aktera na području ostvarivanja civilnog nadzora oružanih snaga (čestica 5), kojima se civilno-vojni odnosi u zemlji opisuju kao stabilni, a razina civilnog nadzora oružanih snaga zadovoljavajućom (tablica 5).

5. Stajališta časnika OS RH o civilno-vojnim odnosima

Usporedba utvrđenih stajališta hrvatske javnosti s rezultatima istraživanja stajališta časnika OS RH u odnosu na ovaj problemski sklop, odnosno rezultata dobivenih primjenom identičnog instrumenta/skupa tvrdnji (Smerić i sur., 2008.:21-24)⁷, otkriva podudarnosti, ali i neke naglašene razlike vezane uz viđenje pojedinih aspekata civilno-vojnih odnosa u Republici Hrvatskoj. Tako su opće procjene stabilnosti i karaktera civilno-vojnih odnosa u Republici Hrvatskoj časnika OS RH umnogome podudarne s utvrđenim stavovima građana - znatna većina časnika smatra kako su odnosi između civilnih i vojnih vlasti zadovoljavajući (75,2%) te da su oružane snage jedan od jamaca očuvanja demokratskog političkog poretka (69,7%). Također, sukobljavanja civilnih i vojnih vlasti većina časnika ne drži učestalijim i ozbiljnijim u odnosu na druge demokratske zemlje (81,8%), a stanje u oružanim snagama ne doživljava se kao prijeteće za demokratski politički poredak (91,2%). U odnosu na mišljenja o ulozi i djelovanju pojedinih aktera na području ostvarivanja civilnoga nadzora oružanih snaga, dobiveni rezultati pokazuju da većina časnika, slično stajalištima hrvatske javnosti, procjenjuje ostvarenu razinu civilnoga nadzora oružanih snaga od nadležnih političkih institucija i tijela zadovoljavajućom (75,1%). No, za razliku od stajališta građana, časničke procjene razine educiranosti političkih dužnosnika pokazuju da više od dvije trećine njih (69,7%) smatra da oni nisu dostatno obrazovani za odlučivanje o obrambenim i vojnim pitanjima. Također, za razliku od procjena građana, stupanj uključenosti institucija civilnoga društva u nadzor oružanih snaga većina časnika ocjenjuje dostatnim - s tvrdnjom koja upućuje na suprotnu ocjenu, ne slaže se ukupno 66% časnika. Procjene odstupanja od poželjnog modela/stanja civilno-vojnih odnosa pokazuju da više od dvije trećine časnika, za razliku od građana, smatra kako oružane snage u Hrvatskoj nisu politizirane (67,3%). Znatna većina časnika smatra, slično građanima, političke i stranačke veze važnima za uspješnost ostvarivanja vojnih karijera visokih časnika (78,8%). Časnici većinski ne dijele mišljenje građana u odnosu na pitanje o političkim podjelama u vojsci izazvanim nesuglasi-

⁷ Istraživanje stajališta časnika OS RH provedeno je na probabilistički izabranom, višestapno stratificiranom uzorku od 596 časnika OS RH grupnim anketiranjem u razdoblju od 29. travnja do 13. lipnja 2008. godine. Osnovna stratifikacija provedena je prema grani OS RH, osobnom činu i spolu, uz osiguranje proporcionalne zastupljenosti pripadnika različitih ustrojbenih cjelina unutar tih kategorija. Terenski dio istraživanja proveli su vojni psiholozi grupnim anketiranjem, pri čemu je, nakon dobivenih uputa, svaki časnik samostalno i anonimno ispunjavao upitnik.

cama u državnom vrhu - više od dvije trećine časnika ne smatra da su nesuglasice u državnom vrhu rezultirale i političkim podjelama između časnika u vojsci (70,1%). Mišljenja o prenatlaženom/pretjeranom miješanju političara u stručna vojna pitanja podijeljena su – 50,3% časnika drži da se političari odveć miješaju u stručna vojna pitanja, a 41,7% časnika misli suprotno. Za razliku od građana, više od tri četvrtine časnika ocjenjuje kako časnici nisu „umiješani“ u civilna politička nadmetanja (78%), a časnici se, u većoj mjeri od građana, slažu s postojećim zakonskim rješenjem koje priječi časnicima kandidiranje na stranačkim izbornim listama (77,7%).

Dobiveni rezultati analiza časničkih procjena civilno-vojnih odnosa u Hrvatskoj pokazuju izraženiju podudarnost/kohherentnost stajališta među časnicima (u odnosu na procjene javnosti), koja se javlja kao logična posljedica procesa profesionalizacije – postupne izgradnje profesijske korporativnosti koja implicira i redukciju unutarnjih neslaganja (Abrahamsson, 1971.:157). Utvrđeni nalazi sugeriraju da se časnički zbor OS RH u odnosu na svoju ulogu u kontekstu civilno-vojnih odnosa dominantno profilira sukladno demokratskom modelu – kao profesionalni akter („aktivni upravljajući element vojne strukture odgovoran za vojnu sigurnost društva“; Huntington, 1994.:1-3) podvrgnut civilnome nadzoru i usmjeravanju. Eksplicitno odbijanje politizacije oružanih snaga/profesije (tj. „miješanja u politiku“), manifestirano nizom iskazanih stavova, upućuje na zaključak o nepostojanju dispozicije za političku intervenciju, odnosno potencijala/kulture vojnog političkog intervencionizma (Perlmutter, 1977.; Finer, 1988.). Pritom i percepcija „pretjeranog miješanja u stručna vojna pitanja“, tj. viđenje nekih aspekata civilnoga nadgledanja oružanih snaga kao odveć „asertivnih“, ne nadilazi okvir tzv. ekspertnog problema, uobičajenog za sve situacije delegiranja određene (ovdje borbene) zadaće na specijaliziranu grupu, budući da ne uključuje i dimenziju osporavanja „prava civila da budu u krivu“ (Feaver, 1996.:153-154).

* * *

Promatrani u cjelini, nalazi istraživanja stajališta hrvatske javnosti spram dominantnih obilježja civilno-vojnih odnosa u Republici Hrvatskoj pokazuju da, kada je riječ o procjeni opće stabilnosti i karaktera civilno-vojnih odnosa, većina građana drži da su odnosi između civilnih i vojnih vlasti zadovoljavajući te da su OS RH jedan od jamaca očuvanja demokratskog političkog poretka. Sukobljavanja civilnih i vojnih vlasti većina ispitanika ne smatra učestalijim i ozbiljnijim u odnosu na druge demokratske zemlje, a stanje u oružanim snagama ne doživljava se kao prijeteće za demokratski politički poredak. U odnosu na mišljenja o ulozi i djelovanju pojedinih aktera na području ostvarivanja civilnog nadzora oružanih snaga, dobiveni rezultati pokazuju da većina građana drži ostvarenu razinu civilnog nadzora oružanih snaga od nadležnih političkih institucija i tijela zadovoljavajućom, iako su procjene razine educiranosti političkih dužnosnika podijeljene. Istodobno, stupanj uključenosti institucija civilnoga društva u nadzor oružanih snaga od većine je ispitanika ocijenjen nedovoljnim. Procjene odstupanja od poželjnog modela/stanja civilno-vojnih odnosa

pokazuju da znatan dio građana drži oružane snage u Hrvatskoj politiziranima, a političke i stranačke veze smatraju se važnima za uspješnost ostvarivanja vojnih karijera visokih časnika. Relativna većina ispitanika ocjenjuje da su nesuglasice u državnom vrhu rezultirale i političkim podjelama u vojsci, pri čemu znatna većina ispitanika smatra da se političari odveć miješaju u stručna vojna pitanja. S druge strane, procjene uključenosti časnika u civilna politička sučeljavanja podijeljene su, a većina se ispitanika slaže s postojećim zakonskim rješenjem koje priječi časnicima kandidiranje na stranačkim izbornim listama. Opća procjena stabilnosti i karaktera civilno-vojnih odnosa u Republici Hrvatskoj časnika OS RH umnogome je podudarna s utvrđenim stavovima građana, no časničke procjene djelovanja pojedinih aktera civilnog nadzora te nekih aspekata odstupanja od poželjnog modela civilno-vojnih odnosa razlikuju se od prosudbi javnosti. Također, istraživanjem su utvrđene i razlike u stajalištima u odnosu na pojedine istraživane dimenzije civilno-vojnih odnosa u različitim dijelovima hrvatske javnosti.

ZAKLJUČAK

Rezultati provedenog istraživanja procjena obilježja civilno-vojnih odnosa u Hrvatskoj pokazuju da u javnosti prevladava predodžba o njihovoj razmjernoj stabilnosti te uglavnom zadovoljavajućem stupnju ostvarenosti formalnoga civilnog nadzora oružanih snaga. Istodobno, procjene (razina) različitih aspekata politiziranosti oružanih snaga i/ili nepoštivanja funkcionalne/ekspertne vojne domene ukazuju na činjenicu da je javna predodžba o ostvarenom modelu civilnog nadzora po svojim obilježjima bliska teorijskom konceptu/modelu „subjektivnog civilnog nadzora“, tj. tipu nadzora kojim se poželjno reduciranje političke vojne moći (kao biti uspostave civilnog nadzora oružanih snaga) ostvaruje maksimalizacijom moći civilnih skupina, pri čemu se politizacijom oružanih snaga narušava sfera funkcionalne profesionalne vojne autonomije (Huntington, 1994.:80; Smerić, 2005.:488). Proces uspostave novih formalnih okvira oblikovanja civilno-vojnih odnosa u novim, postsocijalističkim demokracijama nije lišen konflikata (u pravilu „civilno-civilnih“) oko podjele ovlasti, obilježenih pokušajima političke instrumentalizacije vojske (Sarvas, 1999.). Takva sukobljavanja, prepoznata i u hrvatskoj javnosti, indikator su oblikovanja civilno-vojne problematike „druge generacije“. Strukturalne reforme „prve generacije“, u sklopu procesa zamjene mehanizama „civilnog“ jednostranačkog mehanizmima „demokratskog nadzora“, orijentirane su dominantno na osiguranje novih zakonskih i institucionalnih mehanizama definiranja područja odgovornosti te nadgledanja provedbe obrambene politike i proračuna (izgradnju „*hardvera*“ novog modela civilno-vojnih odnosa). Reforme „druge generacije“ donose konsolidaciju uspostavljenih formalnih okvira te uvođenje „demokratskog *softvera*“ u tako definirane strukture (Cottey i sur., 2000.). Rezultati istraživanja, naime, također ukazuju i na postojanje očekivanja u javnosti vezanih uz nastavak izgradnje demokratskog modela civilno-vojnih odnosa. Ona, osim uspostave učinkovitog institucionalnog (predsjedničkog, vladinog, parlamentarnog) nadzora nad vojskom, inkorporiranja normi demokratske

političke kulture u obrambeni sustav (osobito njihove internalizacije od pripadnika časničkog zbora) te osiguranja formalnih kanala zakonitog oblikovanja i prezentiranja vojnih institucionalnih interesa (integriranja oružanih snaga u politički sustav), sugeriraju i potrebu za većom mjerom uključivanja javnosti (civilnoga društva) kao relevantnog aktera u ovaj proces.

LITARATURA

- Abrahamsson, B. (1971.) *Military Professionalization and Political Power*. Stockholm: University of Stockholm.
- Bebler, A. (1994.) „The Evolution of Civil-Military Relations in Central and Eastern Europe“ *NATO Review* (web edition), 42(4): 28-32. (<http://www.nato.int/docu/review/articles/9404-7.htm>), učitano 14. srpnja 2009.
- Cottey, A., Edmunds, T. i Forster A. (2000.) „The Second Generation Problematic: Rethinking Democratic Control of Armed Forces in Central and Eastern Europe“ (TCMR Paper 1.7-December 2000).(<http://civil-military.dsd.kcl.ac.uk/TCMR%20Papers/TCMR%201.7.htm>), učitano 14. srpnja 2009.
- Feaver, P.D. (1996.) “The Civil-Military Problematique: Huntington, Janowitz, and the Question of Civilian Control” *Armed Forces and Society* 23(2): 149-178.
- Ferić, I. (2010.) *Stavovi javnosti spram Hrvatske vojske/Hrvatski nacionalni identitet i identitet Hrvatske vojske – kvalitativno istraživanje metodom fokus grupe* (istraživačko izvješće). Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
- Finer, S.E. (1988.) *The Man on Horseback. The Role of the Military in Politics*. Boulder, Colorado – London, England: Westview Press – Pinter Publishers.
- Huntington, S.P. (1994.) *The Soldier and the State. The Theory and Politics of Civil-Military Relations*. Cambridge, Massachusetts - London, England: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Jones, C.D. and Mychajlyszyn, N. (2002.) „Overview: Civil-Military Relations in Central and Eastern Europe in Former Communist Societies“ *Armed Forces and Society* 28(3): 375-384.
- Nelson, D.N. (1998.) „Civil Armies, Civil Societies, and NATO’s Enlargement“ *Armed Forces and Society* 25(1): 137-159.
- Nelson, D.N. (2002.) „Armies, Security, and Democracy in Southeastern Europe“ *Armed Forces and Society* 28(3): 427-454.
- Pick, O., Sarvas, S. and Stach, S. (1997.) „Democratic Control over Security Policy and Armed Forces“ *Zürcher Beiträge* Nr.41. (http://www.fsk.ethz.ch/publ/zuercher/zu_41), učitano 14. srpnja 2009.
- Perlmutter, A. (1977.) *The Military and Politics in Modern Times. On Professionals, Praetorians, and Revolutionary Soldiers*. New Haven- London: Yale University Press.

- Sarvas, S. (1999.) „Professional Soldiers and Politics: A Case of Central and Eastern Europe“ *Armed Forces and Society* 26(1): 99-118.
- Smerić, T. (2005.) *Sparta usred Babilona? Sociologijski aspekti vojne profesije*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Smerić, T., Mišetić, A., Franc, R., Ivičić, I. i Rihtar, S. (2008.) *Stavovi časnika OSRH/Hrvatski nacionalni identitet i identitet Hrvatske vojske - anketa među časnicima* (istraživačko izvješće). Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
- Young, P. and Jesser, P. (1997.) *The Media and the Military. From the Crimea to Desert Strike*. Melbourne: Macmillan Education Australia PTY Ltd.

CIVIL-MILITARY RELATIONS IN CROATIA - PUBLIC ATTITUDES

Tomislav Smerić, Gabrijela Sabol, Anka Mišetić

Summary

The paper presents and analyzes the results of the research on attitudes of the Croatian public (N = 3.420) with regard to the characteristics of civil-military relations in Croatia, conducted in 2008. Research included establishing public opinion on (1) the stability and character of civil-military relations in the Republic of Croatia, (2) the role and actions of individual actors in the exercise of civilian control of armed forces, and (3) deviations from the desired model of civil-military relations. Results indicate that in the public opinion prevails the image of proportional stability of civil-military relations in Croatia and generally satisfactory level of achievement of formal civilian control of armed forces. However, there is a fairly widespread perception of various forms of deviation from the desired model of civil-military relations, and insufficient involvement of civil society institutions in control the armed forces. CAF officers' general assessment of the stability and character of civil-military relations in Croatia is largely congruent with the established views of citizens, but the officer's evaluation of activities of individual actors and of some aspects of deviations from the desired model of civil-military relations differ from the judgments of the public. Overall, the results suggest the existence of the expectations of the Croatian public related to the continuation of building civil-military relations in Croatia and the need for investing extra effort in the development of civil-military relations that are appropriate for a democratic political context.

Key words: civil-military relations, public opinion, Republic of Croatia; CAF officers

